

<https://doi.org/10.25143/socr.14.2019.2.053-063>

Juridiskās izglītības jaunie izaicinājumi

Dr. iur. Andrejs Vilks

Rīgas Stradiņa universitāte, Juridiskā fakultāte, Latvija

Andrejs.Vilks@rsu.lv

Kopsavilkums

Politiskās plānošanas dokumentos tiek atzīts, ka Latvijā samazinās juridiskās izglītības kvalitāte un tiesību zinātņu studiju programmu absolventiem ir vājas zināšanas un prasmes jurisprudencē.

Lai paaugstinātu juridiskās izglītības kvalitāti, Latvijas Republikas Ministru kabinets 2015. gadā akceptēja rīkojumu par valsts vienotā jurista kvalifikācijas eksāmena ieviešanu 2021. gadā profesionālajās maģistrantūras studiju programmās “Tiesību zinātne”, vienlaikus augstākās izglītības sistēmā likvidējot profesionālās bakalaura studiju programmas un liedzot studējošajiem iespēju iegūt juriskonsulta kvalifikāciju. Augstākās juridiskās izglītības sistēma kopumā tiek pārveidota. Valsts vienotā jurista kvalifikācijas eksāmena ieviešana rada nepieciešamību pārveidot studiju procesu, veikt izmaiņas īstenotajos studijuursos un papildināt prasības tiesību apakšnozarēs, kurās tiks pārbaudītas studējošo zināšanas vienotā eksāmenā.

Atslēgvārdi: jurists, juridiskā izglītība, tiesību zinātne, valsts vienotais jurista kvalifikācijas eksāmens.

Ievads

Latvijas ekonomiskā attīstība, dinamiskie sociālie un tehnoloģiskie procesi, kuri izteikti izpaužas mūsdienu sabiedrībā, nosaka nepieciešamību sagatavot augsti kvalificētus speciālistus. Arī juridiskās izglītības sfērai ir īpaša nozīme augstvērtīgu, labi izglītotu speciālistu sagatavošanā. Šī nozīme saistīta ne tikai ar valsts vajadzību pēc starptautiskajiem standartiem atbilstošiem juristiem, kam ir piemērots zināšanu, prasmju, iemaņu un attieksmju potenciāls, bet arī ar visplašākā sabiedrības un patērētāju loka nepieciešamību pēc juridiskām zināšanām. Pakalpojumu tirgus segmenta paplašināšanās un tiesiska rakstura darījumu strauja pieauguma dēļ juridiskās zināšanas nepieciešamas arī šo pakalpojumu saņēmējiem un darījumu slēdzējiem. Tādēļ jāatzīst, ka tiesisko zināšanu objektīvais pieprasījums ir ļoti plašs un tas pieaug.

Pārmaiņas juridiskās izglītības sistēmā

Juridiskās izglītības sistēmas pārveide un juristu sagatavošanas nosacījumu diezgan straujās izmaiņas nosaka Latvijas augstskolu un to juridisko fakultāšu mācību procesa organizācijas, studiju plānojuma, studiju kursu apguves un studējošo zināšanu pārbaudes un vērtēšanas pārstrukturēšanu.

Atbilstīgo izmaiņu pamatā ir Ministru kabineta 2015. gada 16. februāra rīkojuma Nr. 78 “Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Laimdotas Straujumas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai” pielikuma 34.1. apakšpunktā noteiktā rīcības plāna pasākums: “Lai ieviestu valsts vienoto juristu kvalifikācijas eksāmenu, paaugstinot un vienādojot prasības jurista kvalifikācijas iegūšanai, likvidēt juriskonsulta profesiju, izstrādāt konceptuālu ziņojumu par valsts vienotā juristu kvalifikācijas eksāmena ieviešanu un izstrādāt normatīvo aktu grozījumus, lai ieviestu minēto eksāmenu” [3].

Tieslietu ministrijas sagatavotajā Informatīvajā ziņojumā “Par valsts vienotā jurista kvalifikācijas eksāmena ieviešanu” [8] tika atzīts, ka kopš pagājušā gadsimta 90. gadu sākuma, attīstoties brīvā tirgus ekonomikā, pieauga tiesību zinātņu studiju programmu skaits, kas ilgtermiņā samazināja juridiskās izglītības kvalitāti valstī. Turklāt var konstatēt, ka šajā Informatīvajā ziņojumā un arī citos politiskās plānošanas dokumentos netika publiskoti argumenti, kuri apliecinātu juridiskās izglītības kvalitātes pazemināšanos. Atbilstīgajos dokumentos netika ietverta informācija par to, kura līmeņa studiju programmās tiesisko zināšanu, prasmju, iemaņu un kompetenču samazinājums ir fiksēts, kura tipa mācību iestādēs un kurās studiju programmās – akadēmiskajās vai profesionālajās – tas tika pieļauts. Informatīvajā ziņojumā vien atzīts, ka lielai daļai tiesību zinātņu studiju programmu absolventu ir diezgan vājas zināšanas un prasmes jurisprudencē. Taču nav minēts, ar ko un kā tas pierādīts.

Vēl arī tiek atzīmēts, ka “katra augstskola pēc saviem ieskatiem vērtē studentu teorētiskās zināšanas un prasmes, lai piešķirtu valsts atzītu augstākās izglītības diplomu ar jurista vai juriskonsulta kvalifikāciju”. Studentu teorētiskās zināšanas un prasmes augstskolas vērtē atbilstoši Augstskolu likuma [1, 58. pants] un Profesionālās izglītības [4, 29. pants] likuma prasībām. Izglītības likuma, Vispārējās izglītības likuma, Profesionālās izglītības likuma, Augstskolu likuma un citu ar izglītību saistīto normatīvo aktu ievērošanu kontrolē Izglītības kvalitātes valsts dienests – atbilstīgi Izglītības likuma 20. pantam [2]. Atkāpes vai neatbilstības par augstskolas nepamatoti piešķirtu valsts atzītu augstākās izglītības diplomu ar jurista vai juriskonsulta kvalifikāciju Latvijā nav konstatētas.

Pamatotu un objektīvu argumentu izmantošana normatīva rakstura dokumentos, it īpaši tajos, kas skar tiesisko jomu, ir profesionālās un ētiskās atbildības jautājums, kas ne vienmēr tiek ievērots politikas plānošanas dokumentos.

Informatīvajā ziņojumā minēts, ka veidojas diskusijas par nepieciešamību paaugstināt jurista kvalifikācijas iegūšanas prasības. Tātad, no vienas puses, bez pamatota atziņuma tiek apgalvots, ka Latvijā samazinās juridiskās izglītības kvalitāte, no otras puses, ir nepieciešamība paaugstināt jurista kvalifikācijas iegūšanas prasības. Vai šajā gadījumā loģiskāk nebūtu, pirmkārt, tomēr noteikt pašreizējo juridiskās izglītības kvalitātes līmeni, apzināt neatbilstības un nepilnības; otrkārt, diagnosticējot nepilnības konkrētās mācību iestādēs un studiju programmās, izstrādāt un īstenot nepilnību un neatbilstību novēršanas pasākumus vai attiecīgo studiju programmu pārtraukt īstenot; treškārt, izstrādāt pārdomātu jurista kvalifikācijas iegūšanas procedūru, lai jaunažiem nozares speciālistiem paaugstinātu prasības.

Atbilstošas procedūras izstrādes sākumposmā nepieciešams atbildēt uz jautājumu, vai valsts vienotais juristu kvalifikācijas eksāmens nodrošinās būtiski jaunu jurista kvalifikācijas kvalitāti? Vai juriskonsulta profesijas likvidēšana ir pamatotākais un atbilstošākais ceļš, paaugstinot juridiskās izglītības kvalitāti un nosakot jaunas, augstākas prasības jurista kvalifikācijas iegūšanā? Nav kādā veidā pierādīts un argumentēts tas, ka, likvidējot profesionālās bakalaura studiju programmas, kas nodrošināja juriskonsulta kvalifikācijas iegūšanu, pieaugs juridiskās izglītības kvalitāte.

Tieslietu ministrijas sagatavotajā Informatīvajā ziņojumā "Par valsts vienotā jurista kvalifikācijas eksāmena ieviešanu" tiek salīdzināts juriskonsulta un jurista statuss. Pilnīgi pamatoti tiek atzīts, ka persona ar juriskonsulta kvalifikāciju nevar veikt tiesneša, prokurora, zvērināta advokāta, zvērināta notāra, zvērināta tiesu izpildītāja vai maksātspējas administratora darbu, kā arī veikt darbu citās profesijās, kurās nepieciešama jurista kvalifikācija. [8]

Vēl jāpiebilst, ka jurista kvalifikācija nenozīmē to, ka persona ar atbilstīgu kvalifikāciju uzreiz var ieņemt šeit minētos amatus. Vajadzīgs arī sagatavošanās periods un jānokārto atbilstīgi kvalifikācijas eksāmeni. Tiek atzīts, ka šī ir viena no divām būtiskākajām atšķirībām starp jurista un juriskonsulta profesiju.

Otra būtiskākā atšķirība starp jurista un juriskonsulta profesiju ir kompetence izstrādāt pētījumus ar zinātnisku vērtību jurisprudencē. Tā vajadzīga juristiem, bet nav nepieciešama juriskonsultiem. Bet vai visiem, kuri strādā tiesību jomā, ir nepieciešams un ir arī aicinājums izstrādāt pētījumus ar zinātnisku vērtību jurisprudencē? Kāds ir definējumā ietvertais saturs – pētījumi ar zinātnisku vērtību jurisprudencē? Vai nepietiek ar prakses materiālu apkopojumiem un analīzi, kas veikta par sekmīgi izstrādātiem un aizstāvētiem profesionāliem bakalaura darbiem, kuri sagatavoti, iegūstot juriskonsulta kvalifikāciju? Un kas nosaka pētījumu jurisprudencē zinātnisko vērtību, ja pašiem juristiem daudzos gadījumos nav vienota viedokļa?

Juristu un juriskonsultu kompetenču salīdzinošais modelis ir pat vairāk nekā interesants... Informatīvajā ziņojumā konstatēts, ka

“profesiju klasifikatorā ietvertais abu profesiju nošķirums ir mākslīgs un formāls, jo pēc būtības pamatuzdevumi juristam un juriskonsultam ir gandrīz identiski:

- lai izstrādātu juridiskus dokumentus (kā tas ir paredzēts juriskonsultam), absolūtajā vairākumā gadījumu nepieciešams atrast, analizēt, tulkot un piemērot tiesību normas (kā tas ir paredzēts juristam);
- pārstāvība tiesās un citās institūcijās (kā tas ir paredzēts juriskonsultam) ietver sevī to pašu “tiesību subjektu pārstāvību”, kas paredzēta juristam;
- procesuālo tiesību jomu nodalīšana (civilprocess, administratīvais process utt.) abās minētajās profesijās nav saprotama.” [8]

Publisko tiesību joma, kas norādīta kā juriskonsulta darbības nozare, no tiesību teorijas viedokļa raugoties, ietver sevī šādas tiesību nozares: konstitucionālās tiesības, administratīvās tiesības, finanšu tiesības, krimināltiesības, ekoloģiskās tiesības, kriminālprocesuālās un civilprocesuālās, kā arī starptautiskās publiskās tiesības [7, 57].

Izmantojot tik plašu terminu juriskonsulta pamatuzdevumu definēšanā, var secināt, ka darbības procesuālo tiesību jomā juristam un juriskonsultam pēc būtības neatšķiras.

No minētās salīdzinošās analīzes pēc būtības var izdarīt divus secinājumus: pirmkārt, ja profesionālajās bakalaura studiju programmās, kurās paredzēta juriskonsulta kvalifikācijas iegūšana, studējošie gūst gandrīz tikpat plašas zināšanas, praksē nepieciešamās prasmes, iemaņas un kompetences, kuras ir jurista profesijas standartā, kādēļ šo studiju programmu beidzējiem vēl jāmacās profesionālajā maģistrantūras studiju programmā, kura satur līdzīgas zināšanas, prasmes un iemaņas. Vēl vairāk, rūpīgāk analizējot juriskonsulta un jurista profesiju standartos ietvertos pamatuzdevumus, kuri minēti Informatīvajā ziņojumā, redzams, ka pirmajā profesijas standartā tie ir plašāki (civilprocesā, administratīvajā procesā, disciplinārlietās, publisko, kā arī starptautisko un Eiropas Savienības (Kopienu) tiesību jomā paredzēts veikt darbības, kas saistītas ar materiālo un procesuālo tiesību normu piemērošanu un tiesu prakses izmantošanu).

Otrkārt, tiek atzīts, ka mērķtiecīgi ir izveidot pamatotu juridisko profesiju un tai atbilstīgu tiesību zinātņu programmu sistēmu, kā arī nepieciešams veikt pasākumus juriskonsulta profesijas likvidēšanai. Rezultātā paliktu divas savstarpēji skaidri nodalāmas juridiskās profesijas – jurists un jurista palīgs – ar saprotamām un pamatotām atšķirībām nepieciešamo zināšanu un prasmju apgūvē. Visai dīvaini ir tas, ka viena no nepieciešamības paaugstināt prasības jurista kvalifikācijas iegūšanai rezultējošām darbībām ir profesionālo bakalaura studiju programmu “Tiesību zinātne” slēgšana un juriskonsulta profesijas likvidēšana. Arī tiesību zinātnieks Artūrs Gaveiko, pētot juridiskās izglītības reformu tendences Latvijā, ir secinājis, ka “juriskonsulta profesijas likvidēšana ir nepārdomāta, nepamatota un neloģiska, jo juriskonsulta profesija pēc 2017. gadā pieņemtā jaunā profesiju klasifikatora ir vecāko juridisko lietu speciālistu sarakstā...” [7, 121].

Latvijā bija (pagaidām, līdz 2020. gadam, arī ir) iespējams iegūt gan tādu bakalaura grādu, kas ļauj strādāt jurista profesijā (profesionālā bakalaura grāds tiesību zinātnēs ar juriskonsulta kvalifikāciju), gan tādu, kas dod tikai akadēmiskas zināšanas un uzskatāms vien par pirmo soli turpmākām studijām maģistrantūrā (sociālo zinātņu bakalaura grāds tiesību zinātnē bez profesionālās kvalifikācijas). Arī maģistrantūras studiju rezultāts atkarībā no izvēlētās studiju programmas būtiski atšķiras: sociālo zinātņu maģistra grāds tiesību zinātnē, absolvējot akadēmisko maģistrantūras studiju programmu, un profesionālais maģistra grāds tiesībzinātnē, kas dod kvalifikāciju “jurists” (no 2021. gada – pēc vienotā valsts jurista kvalifikācijas eksāmena veiksmīgas nokārtošanas).

Studiju programmu iedalījums akadēmiskajās un profesionālajās kā bakalaura, tā maģistrantūras studiju līmenī ir nosacīts. Akadēmiskajās studiju programmās vairāk uzmanības pievērsts teorētiska rakstura mācību disciplinām, tāpēc, beidzot šīs studiju programmas, absolventiem nākas saskarties ar praktiska rakstura zināšanu, prasmju un iemaņu trūkumu. Akadēmiskajās studiju programmās nav paredzētas prakses, kaut gan studiju plānos tās var būt iekļautas, tomēr prakšu apjoms ir neliels. Prakses iekļaušana akadēmiskajā bakalaura studiju programmā attiecīgi samazina tajā piedāvātos studiju kursus.

Savukārt profesionālajās studiju programmās mazāk ietverti teorētiski mācību kursi. Taču pastāvīga sociālās, politiskās un tiesiskās vides pārveide, nepārtrauktais tiesiskās jaunrades process gan nacionālā, gan starptautiskā līmenī nosaka, ka arī profesionālajās studiju programmās iespējami vairāk būtu jāietver teorētiskie mācību priekšmeti. Pēc akadēmisko studiju programmu un arī profesionālo bakalaura studiju beigām, iegūstot atbilstīgu kvalifikāciju, studējošie tomēr ir tendēti turpināt mācības maģistrantūrā (profesionālajā), lai iegūtu jurista kvalifikāciju.

Par vienoto valsts jurista kvalifikācijas eksāmenu

Ieviešot jaunu topošo juristu zināšanu, prasmju un kompetenču pārbaudes un vērtēšanas sistēmu, rodas bažas, vai valsts vienotais jurista kvalifikācijas eksāmens ļaus sasniegt izvirzīto mērķi, proti, paaugstināt juristu kvalitātes līmeni. Pašreiz ir grūti to novērtēt. Eksāmena ieviešana varētu sekmēt studējošo motivācijas paaugstināšanos, dziļāku un noturīgāku zināšanu apgūšanu tiesību studiju programmās, un to var vērtēt pozitīvi. Taču tas varētu neattiekties uz pilnīgi visiem studējošajiem. Skaidras atbildes nebūs arī pēc pirmajām valsts vienotā jurista kvalifikācijas eksāmena kārtēšanas reizēm. Juridisko zināšanu un prasmju kvalitātes noteikšanas metodiku nevar saistīt tikai ar pieņemtajiem Ministru kabineta noteikumiem. Vienlaikus jāatzīst – valsts pārvaldes institūcijās nav noteikti kritēriji un izveidota metodika, kas ļautu diagnosticēt juridisko zināšanu un prasmju līmeni. Tas attiecas ne tikai uz augstskolu tiesību zinātņu studiju programmu absolventiem, bet arī uz praktizējošiem juristiem.

Jaunā pārbaudījumu kārtība viesīs diezgan lielas izmaiņas tiesību zinātņu studiju programmu plānošanā, organizēšanā un ieviešanā. Valsts vienotajā jurista kvalifikācijas eksāmenā iekļautās jomas, kurās pārbaudīs studentu zināšanas un prasmes, liek maģistrantūras studiju programmā atteikties no specializācijas studiju kursiem un programmā

iekļaut jaunus kursus, piemēram, krimināltiesību un kriminālprocesa aktuālās problēmas, civiltiesību, civilprocesa un komerciesību aktualitātes, moduli par konstitucionālajām, administratīvajām un administratīvā procesa tiesībām u. c.

Valsts vienotajam jurista kvalifikācijas eksāmenam paredzēta teorētiskā daļa (izvērtēšanas atbildes uz jautājumiem rakstveidā) un praktiskā daļa (praktisku uzdevumu (kāzusu) risinājums rakstveidā). Eksāmens tiks organizēts šādās tiesību nozarēs:

- krimināltiesībās un kriminālprocesa tiesībās;
- civiltiesībās, civilprocesa tiesībās un komerciesībās;
- konstitucionālās tiesībās, administratīvās tiesībās un administratīvā procesa tiesībās;
- starptautiskās un Eiropas Savienības tiesībās;
- tiesību teorijā, tiesību filozofijā un Latvijas tiesību vēsturē.

Tādējādi saskaramies ar jaunu pieeju studiju kursu plānošanā, kas kopumā, iespējams, nebūtu jāvērtē negatīvi, taču tā visai specifiski ietekmēs augstskolu autonomiju. Joprojām neatbildēti ir jautājumi par komisijas locekļu kvantitatīvo pārstāvniecību. Var paredzēt, ka eksāmenu organizācijas procesā nebūs iespējams nodrošināt tās kvalitatīvo atbilstību (kā prasīts noteikumos – nodrošināt komisijas locekļu skaitu proporcionāli studējošo skaitam). Šajā noteikumu punktā nav paredzēts, ka komisijas sastāvā būs atbilstošs skaits jomu pārstāvju, kas varēs vērtēt teorētiskās daļas atbilžu pareizību un kāzusu risinājumu precizitāti. Tāpat nav arī skaidrs, kādi būs kritēriji, saturs un prasības, kas būs noteiktas valsts vienotā jurista kvalifikācijas eksāmena vērtēšanas metodikā, kuru apstiprinās pati komisija. Šis varētu būt riska elements caurskatāmībai un vienveidīgai izpratnei eksāmena jautājumu izstrādes gaitā un eksāmena atbilžu izvērtēšanā.

Valsts vienotā jurista kvalifikācijas eksāmena organizēšanā būs jāņem vērā svarīgi aspekti:

- eksāmena kārtošana tiks izveidota un uzturēta elektroniskā vide, kurā notiks kvalifikācijas eksāmens (Tieslietu ministrija šo uzdevumu deleģē Latvijas Universitātei, noslēdzot deleģēšanas līgumu);
- vērtēšanas komisijas locekļus varēs iekļaut komisijas sastāvā atkārtoti jaunu eksāmenu kārtēšanas gadījumos;
- komisijas locekļus uz pirmo sēdi sasauks tieslietu ministrs. Līdz brīdim, kad komisija ievēlēs komisijas priekšsēdētāju un komisijas priekšsēdētāja vietnieku, komisijas sēdi vadīs tieslietu ministra pilnvarota persona;
- komisijas priekšsēdētājs un tā vietnieks nedrīkstēs būt augstskolas pārstāvis vai juridisko nozari pārstāvošas organizācijas pārstāvis, kurš piedalās studiju programmas īstenošanā augstskolā;
- studējošie kvalifikācijas eksāmenu kārtos vienlaikus tiešsaistē, izmantojot elektronisko vidi. Piekļuves tiesības elektroniskās vides kvalifikācijas eksāmena sadaļai būs Tieslietu ministrijai, komisijas locekļiem un studējošajiem. Atbilstošu eksāmena norises darba vidi un aprikojumu nodrošinās augstskolas;
- augstskolai būs jāsniedz informācija par studējošo skaitu, kuri kārtos minēto eksāmenu, trīs mēnešus pirms ziemas un vasaras sesijas sākšanās – iepriekšējā viena mēneša laikā.

Neapšaubāmi, ka augstskolas gatavojas ne tikai valsts vienotā jurista kvalifikācijas eksāmena ieviešanai, bet arī mainīt visai stabilu studiju procesu un studiju kursu plānojumu. Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskās fakultātes profesionālajā maģistrantūras studiju programmā vajadzēs iekļaut daļēji jau bakalaura studiju programmā īstenotos studiju kursus, ietverot tajos problemātiskos aspektus, plašāk lietojot kāzusu risināšanu. Droši vien daļēji vajadzēs attiekties no specializāciju studiju kursiem.

Rīgas Stradiņa universitātes pieredze juristu sagatavošanā

Rīgas Stradiņa universitātes Juridiskā fakultāte 2019. gada jūnijā svinēja desmit gadus kopš tās izveides. Desmit gadi nav sevišķi liels laika periods. Tomēr šī ir respektējama jubileja Latvijas vispārārtzītas mācību iestādes vienai no jaunākajām fakultātēm. Rīgas Stradiņa universitātes tradīcijas juridiska rakstura studiju kursu īstenošanā gan ir senākas. Medicīnas un sabiedrības veselības fakultātē tika pasniegti tiesību pamatu studiju kursi. Eiropas studiju fakultātē sociologi studēja deviantoloģiju un kriminoloģiju.

Par šīs fakultātes dekānu 2004. gadā tika ievēlēts *Dr. iur.* Andrejs Vilks. Sadarbībā ar RSU vadību (rektoru profesoru Jāni Vētru un prorektori profesori Ilzi Akotu) tika apspriesta iecere veidot tiesību zinātņu studiju programmas. Uz sociālām zinātnēm Eiropas studijās varēja attiecināt arī daudzveidīgus tiesību zinātņu studiju kursus. 2004. gadā sākās darbs pie akadēmiskās bakalaura un profesionālās maģistra studiju programmas tiesību zinātnēs izveides. 2005. gadā minētās studiju programmas Augstākās izglītības kvalitātes novērtēšanas centrā tika licencētas, un 2005./2006. akadēmiskajā mācību gadā sākās studējošo uzņemšana. Licencēšana tikai nupat bija notikusi, tāpēc jaunās studiju programmas plašsaziņas līdzekļos netika reklamētas un informācija par tām arī RSU mājaslapā bija visai skopa. Tiem, kas vēlējās studēt tiesību zinātnes, kā tas bija arī visās pārējās sociālo zinātņu studiju programmās, studiju maksa bija jāsedz no saviem vai tuvinieku līdzekļiem. Loģiski, ka cerēt uz lielu reflektantu skaitu būtu naivi. Pirmajā uzņemšanā jaunajās studiju programmās pieteicās un mācības uzsāka desmit bakalaura grāda pretendentes (desmit jaukas meitenes) un 25 maģistranti. Tie bija Juridiskās fakultātes izveides pirmsākumi RSU.

Tiesību zinātņu studiju programmu īstenošanas organizācija – no tās sākuma un arī vēlāk jau Juridiskās fakultātes ietvaros – tika īstenota, pārmantojot labākās tradīcijas un pieredzi no citām sociālo zinātņu studiju programmām, – mācības pēc moduļu principa (lielākā daļa studiju kursu tika realizēti ļoti intensīvi viena mēneša laikā, bet nozīmīgākie studiju kursi – visu semestri, iztiekot bez “karstajiem” sesiju laika periodiem semestra beigās). Studiju programmās bija iekļauts liels patstāvīgā darba apjoms un praktizējošu juristu iesaistīšanās mācību procesā. Ņemot vērā izteikto Rīgas Stradiņa universitātes profesionālo ievirzi, izstrādājot un arī turpmāk pilnveidojot studiju programmu, tajā tika iekļauti ar veselības aprūpi cieši saistīti studiju kursi: Medicīnas tiesības, Pacientu tiesības, Farmācijas tiesības, Biomedicīnas tiesiskās problēmas, Tiesu medicīna, Tiesu psihiatrija u. c.

Tiesību studiju kursus īstenoja autoritatīvākie tiesību apakšnozaru speciālisti, piemēram, *Dr. habil. iur.* Osvalds Joksts, *Dr. hist.* Valdis Blūzma, *Dr. iur.* Uldis Ķinis, *Dr. iur.* Jānis Grasis. Studiju programmā tika iesaistīti arī citu fakultāšu mācībspēki. Medicīnas tiesību bloku sākotnēji atzīstami īstenoja Medicīnas tiesību institūta vadītāja Solvita Olsena.

Eiropas studiju fakultāte 2004.–2005. gadā auga kvalitatīvi un kvantitatīvi. 2005. gadā uz fakultātes bāzes tika izveidota Komunikāciju fakultāte un Tiesību institūts, kurš tika iekļauts zinātnisko institūciju reģistrā. Pieaugot studējošo skaitam, 2009. gadā ar RSU Senāta lēmumu tika izveidota Juridiskā fakultāte. Pēc RSU sociālajās zinātnēs studējošo lūguma tika radīta akadēmiskā maģistrantūras studiju programma.

Juridiskā fakultāte – kopš tās izveides pirmsākumiem un visā tās pastāvēšanas laikā – ir saņēmusi universitātes vadības atbalstu. Toreiz, kad izveidojās Juridiskā fakultāte, bija skaidrs, ka tiks likvidēta Latvijas Policijas akadēmija (LPA), ar kuru RSU bija laba un lietišķa sadarbība. Profesionālā bakalaura studiju programma “Tiesību zinātne”, kura tika realizēta LPA un gatavoja speciālistus tiesībsargājošām iestādēm, tostarp Valsts policijai, tika likvidēta. Universitātes vadītāji (rektors profesors Jānis Gardovskis un prorektore profesore Ilze Akota) ieteica izstrādāt profesionālo bakalaura studiju programmu ar praktisku ievirzi un specializāciju policijas darbā. 2010. gadā tika licencēta profesionālā bakalaura studiju programma “Tiesību zinātne”, kurā bija ietverti studiju kursi, kas tieši saistīti ar policijas darbu. 2011. gadā tika noslēgts līgums ar Valsts policiju par policijas darbinieku apmācību minētajā bakalaura studiju programmā. Taču liela daļa policijas darbinieku turpināja izglītību maģistrantūras studiju programmā. Savā darbā viņi veica operatīvās darbības, tāpēc programma tika papildināta ar specializāciju “Operatīvais darbs”. Specializācijas studiju kursus docēja un docē augsti kvalificēti operatīvo dienestu vadītāji un speciālisti no Latvijas, Igaunijas, Lietuvas un Zviedrijas. Reflektantiem bija diezgan liela interese par profesionālo bakalaura studiju programmu. Studējošie vairāk vēlējās apgūt studiju kursus ar praktisku ievirzi, gūt prasmes un iemaņas juridisko dokumentu izstrādē un kāzusu risināšanā. Tomēr no 2020. gada šīs studiju programmas Latvijas augstskolās, arī RSU, netiks īstenotas un netiks gatavoti jauni juriskonsulti, lai gan šīs kvalifikācijas speciālisti Latvijā ir nepieciešami. Programmu un kvalifikāciju likvidēšana var novest pie analogas situācijas ar LPA likvidāciju, kura tagad tiek atzīta par kļūdu, ko labot vairs nav iespējams.

Kopš tiesību studiju programmu izveides RSU bakalaura studiju programmu ir beiguši 1285 jauni tiesību speciālisti, t. sk. 651 sociālo zinātņu maģistrs tiesību zinātnē. Pašreiz Juridiskajā fakultātē ir vairāk nekā 800 studējošo. Kopš 2010. gada tajā tiek īstenota doktorantūras studiju programma “Juridiskās zinātnes”, kuru absolvējuši 72 doktoranti. RSU Promocijas padomē tika vērtēti 16 promocijas darbi, kuru autori ir ieguvuši tiesību zinātņu doktora grādu. Ar augstskolas izdevniecības atbalstu Juridiskā fakultāte kopš 2015. gada regulāri izdod elektronisko juridisko žurnālu “Socrates”, ar kura jaunāko numuru lasītājs patlaban iepazīstas.

Juridiskās fakultātes absolventi ir augstas klases speciālisti, kas strādā tiesībsargājošās iestādēs (Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā, prokuratūrā, Valsts ieņēmumu dienestā, policijā u. c.), kā arī valsts un pašvaldību iestādēs un privātajās struktūrās. Daudzi maģistrantūras studiju programmas absolventi turpina studijas doktorantūrā un docē atsevišķus studiju kursus (Karina Palkova, Agnese Reine-Vītiņa, Valdis Savickis, Laura Šāberte, Karina Zalcmane u. c.). Atsevišķi Juridiskās fakultātes absolventi turpina studijas ārvalstīs un aizstāv tur promocijas darbus, piemēram, Santa Slokenberga, kas 2016. gadā aizstāvēja promocijas darbu medicīnas tiesībās un tagad ir vairāku projektu vadītāja. Viņas vadībā ir tapusi mācību grāmata “Medicīnas tiesības” [9] un “Pacientu tiesību likuma komentāri” [10]. Starp Juridiskās fakultātes mācībspēkiem ir daudzi tiesību nozaru ietekmīgākie speciālisti: profesors *Dr. habil. iur.* Osvalds Joksts, profesore *Dr. iur.* Sandra Kaija, asociētais profesors *Dr. iur.* Jānis Baumanis, asociētais profesors *Dr. iur.* Jānis Grasis, asociētais profesors *Dr. iur.* Uldis Ķinis, asociētais profesors *Dr. iur.* Aldis Lieljuksis, docente *Dr. iur.* Inga Kudeikina, docents *Dr. iur.* Valdis Voins u. c.

RSU vienmēr ir jūtams kopējais vienotais gars, kas veicina universitātes kļūšanu par reputācijas līderi Latvijas augstskolu vidē. Augstskolas stingrās prasības akadēmiskajam personālam un studējošiem attiecas arī uz Juridisko fakultāti, kurā tiek nemitīgi attīstīta mācību procesa organizēšana, turpinās uzlabojumi docēšanā un studijās, noteikto rezultātu sasniegšanā. Juridiskajā fakultātē īstenojamās studiju programmās liela loma ir arī citām struktūrvienībām: Studiju departamentam, Pedagoģiskās izaugsmes centram, Valodu centram, bibliotēkai, Informācijas tehnoloģiju departamentam, Infrastruktūras departamentam u. c.

Kopš 2016. gada Juridiskā fakultāte atrodas jaunās, renovētās telpās, tomēr 2022. gadā to sagaida pārmaiņas – fakultāte tiks izvietota Kuldīgas ielā speciāli projektētās un aprīkotās telpās (būs policijas darba kabinets, kriminālistikas laboratorija, informācijas tehnoloģiju centrs, speciālā auditorija, bibliotēka u. c.) tiesībsargājošo iestāžu amatpersonu izglītošanas vajadzībām. Turpmākā Juridiskās fakultātes attīstība plānota ciešākā sadarbībā ar Medicīnas, Sabiedrības veselības un sociālās labklājības, kā arī citām fakultātēm, izmantojot šo fakultāšu resursus. Piemēram, izmantojot pozitronu emisijas tomogrāfiju, var lietot tā saucamo “smadzeņu pirkstu nospiedumu metodi” (angļu val. *brain fingerprinting*) [5]. Metodika dod iespējas atjaunot un vizualizēt atmiņu fragmentus, kuri saistīti ar cilvēka iepriekšējo darbību vai apstākļiem, kādos viņš ir atradies. Magnētiskā stimulācija sekmē smadzeņu segmentu aktivizāciju. Veicot pārrunas ar indivīdu (aptauju, nopratināšanu), tiek noteikta viņa reakcija uz noteiktiem vārdiem, frāzēm, attēliem un lietām, ko varētu izmantot, izzinot personas saistību ar konkrētiem noziedzīgiem nodarījumiem [11].

Tiesībsargājošo iestāžu vadītāji atzīst, ka trūkst kvalificētu speciālistu ekonomisko un finanšu noziegumu izmeklēšanā, kriminālvajāšanā un tiesas izmeklēšanā. Lai kaut daļēji kompensētu šo speciālistu trūkumu, pašreiz fakultātē tiek izstrādāta profesionālā maģistrantūras studiju programma “Ekonomiskā drošība”.

RSU Juridiskā fakultāte pastāvīgi attīstās un pilnveidojas atbilstoši laika rituma prasībām. Fakultātē cenšas sagatavot zinošus, prasmīgus un kompetentus speciālistus, tās misija ir veicināt studējošo motivāciju mācīties un nostiprināt iemaņas patstāvīgi apgūt inovatīvo vidi.

Secinājumi

1. Sociāli politiskās, ekonomiskās un tiesiskās vides izmaiņas rada nepieciešamību pārveidot arī augstākās izglītības sistēmu, lai sniegtu jaunas zināšanas, izmantojot starpdisciplināru pieeju un modernas izglītības metodes un tehnoloģijas.
2. Globālā sabiedrības attīstība un transnacionālā vide skar arī tiesisko sistēmu, tiesībsargājošo iestāžu darbību, izraisot objektīvu nepieciešamību optimizēt juristu sagatavošanas organizatoriskos un saturiskos procesus.
3. Apgalvojumi, ka Latvijā samazinās juridiskās izglītības kvalitāte un tiesību zinātņu studiju programmu absolventiem ir vājas zināšanas un prasmes jurisprudencē, nav pietiekami empīriski pamatoti. Pētījumi un apkopojumi šajā jomā nav veikti, tāpēc šādi secinājumi ir demagoģiski.
4. Centieni paaugstināt juridiskās izglītības kvalitāti un tiesību zinātņu studiju programmu absolventu zināšanas un prasmes jurisprudencē, ieviešot vienotu valsts juristu kvalifikācijas eksāmenu, ir visai interesanti, bet vienlaikus tas ir arī komplicēts eksperiments. Tā īstenošanai nepieciešams izstrādāt pārbaudījumu metodiku, kurā būtu noteikti skaidri kritēriji, saturs un prasības valsts vienotā jurista kvalifikācijas eksāmena vērtēšanas pieejai. Tikpat sarežģīta var būt arī valsts vienotā juristu kvalifikācijas eksāmena organizēšana elektroniskajā vidē.
5. Pašreiz ir pārāgri secināt, vai valsts vienotā juristu kvalifikācijas eksāmena ieviešana patiešām paaugstinās juridiskās izglītības kvalitāti un tiesību zinātņu studiju programmu absolventiem paaugstinās zināšanas un prasmes jurisprudencē.

New Challenges for Legal Education

Abstract

Political planning documents recognise that quality of legal education is decreasing in Latvia, graduates of law study programmes have poor knowledge and skills in jurisprudence. In order to increase the quality of legal education, the Cabinet of Ministers of the Republic of Latvia in 2015 accepts the order on the introduction of the State Unified Lawyer's Qualification Exam in 2021 in the professional Master's study programme "Law Science". At the same time, the higher education system eliminates professional bachelor study programmes and prevents students from gaining legal counsel. The higher legal

education system as a whole is transformed. The introduction of the State Jurisprudence Expert Examination determines the necessity to transform the study process, to make changes in the study courses to be implemented, to supplement the requirements in the sub-branches of law, where students' knowledge in a single examination will be checked. Currently, it is too early to conclude whether the introduction of a single national lawyers' qualification examination will increase the quality of legal education, and graduates of legal science study programmes will increase their knowledge and skills in jurisprudence.

Keywords: lawyer, legal education law science, state lawyer qualification examination.

Avoti un literatūra

Tiesību akti

1. Augstskolu likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 179(462), 17.11.1995. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=37967> [sk. 01.05.2019.].
2. Izglītības likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*. 31/32, 15.08.1991. Iegūts no: <http://www.likumi.lv/doc.php?id=67960&mode=DOC> [sk. 30.05.2019.].
3. Par Valdības rīcības plānu Deklarācijas par Laimdotas Straujumas vadītā Ministru kabineta iecerēto darbību īstenošanai: Latvijas Republikas Ministru kabineta 2015. gada 16. februāra rīkojums Nr. 78. *Likumi.lv* Iegūts no: <https://m.likumi.lv/doc.php?id=272247> [sk. 15.05.2019.].
4. Profesionālās izglītības likums: Latvijas Republikas likums. *Latvijas Vēstnesis*. 213/215(1673/1675), 30.06.1999. Iegūts no: <https://likumi.lv/doc.php?id=20244> [sk. 12.06. 2019.].

Literatūra

5. An Overview of the Impact of Neuroscience Evidence in Criminal Law. *The President's Council on Bioethics*. 2004. Iegūts no: http://bioethics.georgetown.edu/pcbe/background/neuroscience_evidence.html [sk. 01.06.2019.].
6. Briede, J. 1999. Publiskās un privātās tiesības. No: *Mūsdienu tiesību teorijas atziņas: Mācību grāmata*. Rakstu krājums prof. E. Meļķiņa red. Rīga: Tiesu namu aģentūra.
7. Gaveiko, A. Juridiskās izglītības reformu tendences Latvijā. Society. Integration. Education. Proceedings of the International Scientific Conference. Vol. 1, May 25th–26th, 2018, 113–123. *Rēzeknes Tehnoloģiju akadēmija*. Iegūts no: <https://pdfs.semanticscholar.org/ca99/1b9fb534b507b6eb4417f19d41bf07295a37.pdf> [sk. 01.06.2019.].
8. Informatīvais ziņojums “Par valsts vienotā jurista kvalifikācijas eksāmena ieviešanu”: Latvijas Republikas Ministru kabineta tiesību akta projekts: 23.10.2015. Iegūts no: <http://tap.mk.gov.lv/mk/tap/?pid=40358096> [sk. 12.05.2019.].
9. *Medicīnas tiesības*. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015.
10. *Pacientu tiesību likuma komentāri*. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2019.
11. Vilks, A. (2015). Psiho- un neirotehnoloģijas un sabiedriskās drošības problēmas. *Socrates*: 2015, 1(1). *RSU elektroniskais juridisko zinātnisko rakstu žurnāls*. Iegūts no: https://www.rsu.lv/sites/default/files/imce/Dokumenti/izdevumi/socrates_1_2015.pdf [sk. 20.06.2019.].